

REKTORI BESZÉD

az Evangélikus Hittudományi Egyetem 2024. szeptember 6-án tartott

tanévnyitó ünnepi ülésén

CIVIL A PÁLYÁN

Hazai evangélikus közelmúltunk identitásformáló erejével közkinccsé válhat mai hazai evangélikusságunk köreiből, de a közös emlékezetkultúra útjain keresztül az ökumenikus keresztény közösség és a magyarság egésze számára is. Egy évvel ezelőtt Ordass Lajos hitvalló püspökünk emlékezetét idéztem fel 1948-ban történt letartóztatása, majd politikai koncepcióra alapozott meghurcoltatása nyomán, aki egyházvezetőként és lelkipásztorként is mély nyomot hagyott egyházunk közösségében. Ma közösségi történelmünk egy „civil” szereplőjét, a budapesti svéd követség beosztott diplomatáját, Raoul Wallenberget (1912-1947?) szeretném megidézni abból az alkalomból, hogy a most kezdődő tanév alkalmat ad arra, hogy megemlékezzünk a 80 évvel ezelőtti fasizmus vézskorszakáról és az annak bukása után beköszöntő, vézsterhes szovjet korszak első lépéseiről. Wallenberg ennek az időszaknak történelmi léptékben is magán hordozta a teljes valóságát 1944 kora nyarán történt Budapestre érkezésétől 1945 januárjában bekövetkezett szovjet elhurcoltatásába forduló kálváriájában.

A pálya, amelyre Wallenberg még ifjú korában kifutott, elsősorban azért figyelemre méltó, mert önmagában nem predestinálta semmire. Egy északi nagytőkés család sarja, aki posztumusz gyermekként félárván érkezett a világba, és kereskedő-bankár rokonai hazai és nemzetközi érdekeiből szőtt támogatásával kereste a helyét. Az Egyesült Államok és Dél-Afrika, majd a haifai küldetés a Közel-Keleten inkább azt bizonyították, hogy az alma bizony messze gurult a családi almáskerttől, és inkább akart építész lenni, mintsem komoly üzletember. Mégis a céges kapcsolatok hozták az 1940-es években két ízben is Magyarországra, amelyhez 1944 nyarán végül végzetesen hozzákötötték a sorsát az amerikai háttérű War Refugee Board (WRB) által szervezett zsidómentő tervek.

A háborús valóság kérlelhetetlen törvényszerűsége, hogy végzetesen beszűkíti és hosszú távon is korlátozza a természetes életlehetőségeket, életesélyeket. A világháborúban részt vevő Magyarország a háborús szövetségeseiken kívül csak a semleges országokkal tarthatott fenn diplomáciai kapcsolatokat, így a szentszéki nunciatúra, a svájci és a svéd követség jelenléte rendkívüli jelentőségűvé vált az 1944-es német megszállás és a hungarista fasizmus nyomása alatt kiterjesztett vézskorszak idején. Angelo Rotta nuncius, Carl Lutz svájci diplomata és Wallenberg nevei egymás mellé állítva azért is hordoznak nagy üzenetet, mert bennük nemcsak államok és nemzetközi szervezetek, de a történelmi kereszténység három nagy felekezetének – a katolicizmusnak, a református és az evangélikus protestantizmusnak – legjobb történelmi, társadalmi-mentális kultúrájának együttesen állítanak emléket.

A tízezer szám kiadott Schutzpassok – oltalomlevelek – a követségek által képviselt államok vagy a Nemzetközi Vöröskereszt égisze alatt abban a korszakban, amikor az Auschwitz-jegyzőkönyvek által széles körben ismertté vált rémtettek napról-napra kibontakozóban voltak, a teljességgel kiszámíthatatlanul változó politikai körülmények között az életben maradás reményét és esélyét jelentették sok ezer magyar zsidó számára. A kor zsidómentő diplomatáinak az emlékezete összeforr a magyarság identitáskultúrájának mélyrétegeivel, amit megerősíthet a 80 évvel későbbi megemlékezés is.

Wallenberg sorsa 1945 januárjának közepén vett újabb fordulatot, amikor a Budapestre benyomuló szovjet Vörös Hadsereg tisztjeivel való kapcsolatfelvételt követően a szovjet zónába távozott. Tervei között ekkor is fontos helyen szerepelt a budapesti gettó sokat szenvedett túlélőinek a megoltalmazása egy gyors, ám kímélő ostromra irányuló javaslattal – de a szovjetekkel való találkozás már néhány nap elteltével új fordulatot vett, amikor is elhurcolták Moszkvába. Sorsa máig is csak egyes részletekben tisztázott körülmények között – valószínűleg 1947 júliusában – méreginjekciós kivégzés általi halálával teljessé vált. A gyilkos kommunista rezsim rendszerpropagandájának az évtizedekig terjesztett hazugsága, mely szerint szélsőjobboldali merénylők végeztek vele Debrecen felé menet, egészen a rendszerváltásig sulykolt hivatalos álláspont maradt Budapesten is. (Egy személyes megjegyzés: a rendszerváltás nemzedékének tagjaként örökre bevésődött az 1980-as évek végén papírdobozokra kiterített, ócska minőségű nyomtatott kiadványok élménye az emlékezetembe, amikor a metróauljáróban fillérekért lehetett felmarkolnunk a Wallenberg valódi végzetéről szóló könyvecskét Szoltsenyicin Gulag-szigetcsoportja vagy Mindszenty Emlékiratai mellett – amíg a közeledő rendőr miatt leadott fütyjel nyomán össze nem kapkodták a portékát az „árusok”... A mi nemzedékünknek ez a világgal való ifjúkori találkozás erejénél fogva kitörölhetetlen élettémenné vált.)

Miért lett Budapesten Raoul Wallenberg emlékezete szervesen is az evangélikus egyháztörténet része? 1984-ben a Lutheránus Világszövetség itt tartotta meg az első olyan világgyűlést, amely az akkor még ledönthetetlennek vélt vasfüggöny keleti oldaláról kapott meghívást. A svéd küldöttek hivatalos megszólalásuk részeként vetették fel a „Wallenberg-ügyet”, azaz a sorsának hivatalos tisztázását célzó javaslatot. A körülmények önmagukban is több, mint érdekesek az 1980-as évekkel kapcsolatos kommunizmussal – benne a kelet-nyugati kapcsolatokkal – összefüggő mai, relativizáló törekvésekkel szemben. Csak néhány érdekes elemet említve egy hidegháborús korszak abszurd, mégis elkerülhetetlen – ma pedig keleti és nyugati logika szerint is gyakran szőnyeg alá söpört – realitásaiból:

1. természetes, hogy a valószínűleg a tolmácsgépbe épített szovjet lehallgató készüléken át hallható svéd felszólalás órákon belül megjárta Moszkvát, s a világgyűlés küldöttei közül sokaknak a további keleti belépésekre vonatkozó vízumainak az azonnali visszavonását eredményezte,
2. nehezen írható le az a kényelmetlen rémület, amellyel a svájci székhelyű Lutheránus Világszövetség vezetősége igyekezett „lebeszélni” a svéd delegáltakat a Wallenberg-téma említéséről,
3. a rá nehezedő nyomás ellenére kitartó svéd egyházi delegáció egyházvezető tagjai közben már hónapok óta folytattak megbeszéléseket a világgyűlés legfontosabb, kompromisszumot igénylő kérdéseiben – pl. az elnökválasztás kérdéséről – a Magyar Népköztársaság diplomátaival...

Miért emlékezem tehát Raoul Wallenbergre a 2024/2025-ös akadémiai év évnyitó ünnepi ülésének rektori beszédében?

Először is azért, mert napjainkban életbevágó kérdés, hogy a 20. században önmegvalósításra törő progresszív, diktatórikus törekvéseknek a mindennapi mikró és makró valóságot, az egyes emberek és sok milliós közösségek sorsát egyaránt meghatározó természetét részletesen tanulmányozzuk. Az olyan életutak, mint a Wallenbergé, amelyet joggal emlegethetünk a „civil a pályán” hasonlattal akár a nemzetközi kapcsolatok, akár a világpolitikai közélet szintjén, az identitásképződés forrásaivá válhatnak az ideológiai idealizmus átfogó ábrándjainak és propagandájának a cáfolatára.

Másodszor azért, hogy vállalni merjük azt az egyetemes keresztény őrálló és segítőkész felelősséget, amely nem elvi ítélkezésben, sem alkalmazkodó szolgálalkúságban keresi az irányt a mában – hanem érti és

tiszteli Raoul Wallenberg, Angelo Rotta és Carl Lutz közös helytállását. A magyarországi keresztény egyházaknak e három történelmi felekezete, és az e három felekezeten túlnyúló ökumenikus közössége ezzel az erővel tiszteleg az emberevő ideológiák és totalitárius rezsimek áldozatainak az emléke előtt.

Harmadszor hangosan is ki kell mondanunk, hogy a kereszténység identitásképződése, formálódása ma sem szűnt meg, nem veszette értelmét vagy forrásait – éppúgy zajlik a világ kortárs történelmében, mint az elmúlt évszázadokban, évezredekben. A biblikus, a rendszeres, a történelmi, az alkalmazott teológiai munka – párbeszédben a tudomány minden más ágával – egyszerre Isten meg nem szűnt tervének a része, s egyben a kereszténység hozzájárulása a világ mai útkereséséhez. Az evangélikus társadalmi kultúra ugyan az üdvösségre irányuló törekvés egyik járulékos formája csupán, elkötelezettségével mégis szolgálhatja az élet ügyét.

Folyjon tehát a teológiai tudomány és életformáló lelkiség terén a 2024/2025-ös akadémiai évben is az egyetemi munka „az erő, a szeretet és a józanság Lelkének” az áldása alatt!

Dr. Korányi András

az EHE rektora